

## Když zemřel podkomoří...

(Spory v rodině Žejdliců ze Šenfeldu po roce 1603)

Před více než 110 lety konstatoval František Pojmon, dodnes uznávaný historik Polné a Polenska, že příslušníci původem slezského šlechtického rodu Žejdliců ze Šenfeldu, a zejména pan Hertvík (zemřel v lednu 1603), postupně císařský rada, hejtman komorních statků, královský berník a podkomoří věnných měst, „*sobě Polnou nemálo oblíbili*“.<sup>1</sup> Je pozoruhodné, že podobného názoru byl nepřímý i Jindřich Ladislav Barvíř, autor monografie k dějinám Chocně – dalšího ze žejdlicovských panství. Na rozdíl od svého polenského „kolegy“ Pojmona však Barvíř v omezené míře zmiňuje spory o majetek mezi manželkou a nejstarším ze synů pana Hertvíka Žejdlice – Janem.

Hertvík Žejdlic ze Šenfeldu se v roce 1573 oženil s Markétou Zárubovou z Hustiřan, díky níž vyženil nejen jistá majetková práva k rozsáhlému komplexu svojanovského panství nedaleko Poličky, ale především úctyhodnou částku 40 000 kop míšeňských grošů věna. Díky této sumě byl nejspíše schopen poskytovat rozsáhlé půjčky nejen panovníkovi, ale také svým šlechtickým přátelům. Půjčky habsburským císařům jakožto českým králům pak vedly ke společenskému vzestupu Hertvíka, který se stal členem panského stavu. Půjčky šlechtickým přátelům pak přivedly Žejdlice ze Šenfeldu na Choceň i na ohromné polensko-přibyslavské panství.<sup>2</sup> Hertvík Žejdlic své choti pojistil část věna (11 000 kop míšeňských) příslušným zápisem na svých statcích. V době jeho smrti počátkem roku 1603 byl jediným zletilým synem Jan Žejdlic, který rovněž obstarával záležitosti pohřbu svého otce. Vystupoval přitom vědomě jako jeho dědic a pokračovatel, což je zejména patrné v jeho psaní purkmistrovi a radě města Poličky, které zval na otcův pohřeb. Jan Žejdlic sděluje Poličským, „*nad vyjitím páně z toho světa mně jako synu vlastnímu nemůže než lítost a žalost srdečná býti*.“ Jakožto nejstarší syn se podle svých slov musel postarat o otcův řádný pohřeb v pátek, po neděli Oculi v Polné,

---

1 František POJMON, Polná. *Popis dějepisný, místopisný a statistický*, Hradec Králové 1897, s. 37.

2 K těmto půjčkám např. Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 208, 215, 228-229; TÝŽ, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 83 a 120-121; TÝŽ, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989, s. 115-116; dále Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1980, příloha XVIII.

„při čemž chcete [vás] taky tu přítomné míti, vás přátelsky prosím, že některé osoby z prostředku vašeho před tím dnem na noc na Polnou vypravíte a též tělo mrtvé pro tu lásku, kterou ste s mým nejmilejším pan[em] ot[cem] k sobě měli, k hrobu doprovoditi pomůžete“. Za účast se bude „odplacovati přátelskou povolností“.<sup>3</sup> Kromě pozvání smutečních hostů a uspořádání důstojného rozloučení s otcem byl tlakem okolností Jan Žejdlic nucen také vyřešit problémy související s úřední kariérou otce. Posledním významným úřadem, který Hertvík Žejdlic ze Šenfeldu zastával, byla funkce podkomořího královských věnných měst (tj. měst Hradce Králové, Chrudimi, Mělníka, Vysokého Mýta, Poličky, Dvora Králové nad Labem, Jaroměře, Trutnova, Nového Bydžova). Zde obnovoval městské rady, řešil na místě stížnosti měšťanů, kontroloval „městské účetnictví“ a zejména přebíral platy, poplatky a berně od purkmistra a konšelů. Ještě v roce 1605 byl Jan Žejdlic ze Šenfeldu vyzván českou komorou, aby za svého zesnulého otce „složil počet“ (tj. předložil vyúčtování). Jan poněkud rezignovaně oznámil komorním úředníkům, že počet již dávno odvedl, ale vzhledem k tomu, že se stejně chystá do Prahy, předá příslušné doklady do kanceláře znovu.<sup>4</sup> Právě v Janem připomínaném „skládání počtů“ po otci můžeme hledat důvod, proč se roku 1603 zdržoval podle svědectví své matky tak dlouho v Praze.

Vdově Markétě Žejdlicové z Hustřířan se však sebevědomé vystupování nejstaršího syna patrně příliš nelíbilo. Navíc určitou roli sehrála nepochybně i otázka rozsáhlého věna, které do manželství přinesla, přičemž se podle dikce své stížnosti císaři Rudolfovi II. nejspíš necítila dostatečně hmotně zabezpečena. Nezajištěné a „neodbyté“ zůstávaly též zbylé děti, a to synové Jindřich a Rudolf, dcery Bohunka, Eliška, Anna a Marie. Další z dcer – Johanka – se ještě za otcova života v roce 1602 provdala za Viléma Dobříka z Malejova a na Dobříkově, hejtmana chrudimského kraje, jehož statky sousedily s Chocní. Svým dcerám odkázal pan Hertvík určitou sumu peněz (její výši Markéta Žejdlicová nespecifikuje), která byla pojištěna zemskými deskami Království českého (Polná tehdy formálně spadala pod Čechy).<sup>5</sup> A právě otázka nevyplacené sumy z kšaftu pana Hertvíka vedla ke sporům mezi matkou a synem, které řešil samotný císař.

---

3 Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, Archiv města Polička, inv. č. 218, č. kartonu neuvedeno.

4 Národní archiv v Praze, Stará manipulace, inv. č. 4181, č. kartonu 2598, signatura Z 27/38 (ze dne 19. 1. 1605).

5 Národní archiv v Praze, Stará manipulace, inv. č. 4181, č. kartonu 2598, signatura Z 27/9 (ze dne 16. 6. 1603).

Markétě Žejdlicové z Hustířan určil zesnulý manžel jako „rádce“ některé ze svých urozených přátel, z nichž Žejdlicová jmenuje pouze Adama ze Šternberka, nejvyššího komorníka Království českého, jenž byl zároveň i poručníkem nezletilých dětí. Společně s ním se paní Markéta pokusila v Praze vyhledat svého nejstaršího syna Jana, o němž věděla, „že zde v Praze několik nedělí zůstává“. Sice jej společně s panem ze Šternberka skutečně našla a o věci s ním jednala, „nýbrž byvše zde v Praze drahně čiasův (!), toho všeho jest vykonati pominul“. Jinými slovy částka nebyla vyplacena, a tudíž si paní Markéta jakožto „syrá (!) vdova“ postěžovala samotnému císaři. Při této příležitosti navíc svého syna nepřímou obvinila i ze špatné správy polensko-příbyslavského panství a žádala urychlené vyřízení své suppliky, „prve nežli [by] na něm [tj. polenském panství] jaké závady na škodu sobě a bratřím svejm zdělal (nebo ještě člověk mladej jest)“. Požadovala, aby příslušnou sumu i on „zápisem deskami zemskejmi i s ouroky až do svatého Havla nejprve příštího dostatečně zjistil“.<sup>6</sup> Krátce po její stížnosti z června 1603 odpověděl na panovníkův dotaz ohledně celé kauzy (pražská kancelář mu poslala matčinu suppliku k vyjádření nejspíše na Polnou) i pan Jan Žejdlic ze Šenfeldu.

Jan píše, že „nikdá jsem proti nebyl a nejsem, abych té summy jim, pannám sestřám svým, zjistiti náležitě neměl, nýbrž na tom jsem to, co nejdříve možné bude, učiniti, aby panny sestry mé věděli (!) kde své vzíti a se mnou paní mátie i ony dobře spokojeny mohli (!) býti, aniž jsem na tom kdy byl, abych jim o jeden peníz ublížiti žádal a chtěl“.<sup>7</sup> Zdůrazňuje, že co se dotýče správy rodového majetku, nemůže mu nikdo mít nic za zlé. Navíc zdůrazňuje, že vůči své matce hodlá zachovat „synovskou poslušnost“. Podle všeho tím spory ohledně podílu sester a bratrů na dědictví po Hertvíku Žejdlicovi utichly, respektive žádná ze stran se poté už na panovníka přímo neobracela. Záležitosti otcovského majetku však byly definitivně řešeny až v roce 1610, kdy dosáhl zletilosti Hertvíkův nejmladší syn Rudolf Žejdlic ze Šenfeldu. Rodinná smlouva polensko-choceňských Žejdliců zavazovala Jana a Rudolfa Žejdlice platit své matce ročně úrok z částky 15 000 kop míšeňských a sestřám Bohunce, Anně a Marii ročně „rentu“ 200 kop grošů míšeňských. Mezitím se provdala Eliška do rodu Kokořovců z Kokořova, přičemž její bratr Jan vyplatil nevěstě (kromě jiného) 2000 kop grošů míšeňských a nechal zhotovit zlatý řetěz za 200 dukátů. Totéž se oba bratři zavázali vyplatit a darovat i dalším sestřám při

---

6 Tamtéž.

7 Národní archiv v Praze, Stará manipulace, inv. č. 4181, č. kartonu 2598, signatura Z 27/9 (ze dne 1. 7. 1603).

sňatku.<sup>8</sup> V roce 1610 v rodové smlouvě již nevystupuje další z bratrů – Jindřich. Ten sídlil na Přibyslavi a zemřel za poněkud záhadných okolností, když se na něj sesula v Přibyslavi lázeň.<sup>9</sup> V roce 1612 pak zemřel i sám nejstarší Hertvíkův syn Jan a všechny majetky zdědil nejmladší syn Rudolf Žejdlic ze Šenfeldu na Polné, Přibyslavi a Chocni. Ani jeden ze synů nepokračoval v úspěšné „úřední“ kariéře svého otce.

Určitou výjimkou se v době stavovského povstání proti Habsburkům v letech 1618-1620 stal pouze vzdělaný a zcestovalý (navštívil například Paříž) Rudolf. Ten ovšem zaplatil za svoji podporu zimnímu království Fridricha Falckého (a nejspíš i za to, že tohoto nového panovníka na Polné hostil) velmi vysokou daň. Po porážce českých stavů na Bílé hoře mu byl veškerý majetek zabaven. Poslední dny svého života trávil na svém sídle ve východočeské Chocni, kde byl podle tvrzení známého kutnohorského frejře a kronikáře Mikuláše Dačického z Heslova otráven.<sup>10</sup> Rudolf Žejdlic ze Šenfeldu byl ženatý s Annou Berkovou z Dubé, s níž zanechal dceru. V roce 1617 během příprav na cestu do Francie odkázal dceři svůj veškerý majetek a v případě jeho smrti určil za poručníka pana Ladislava Žejdlice ze Šenfeldu. Kromě Ladislava měli na majetek dohlížet také Jindřich Jiří Žejdlic ze Šenfeldu a na Kozomíně a Rudolfovi švagři (manželé jeho sester) Adam Licek z Rýzmburku a Ehrenfried Berbisdorf z Berbisdorfu.<sup>11</sup>

V dějinách Polné se tak po roce 1620 otevřela nová kapitola a novými majiteli panství se stali Dietrichštejnové. Málo známou skutečností však je, že tomu tak nutně být nemuselo. Vítěz na Bílé hoře – císař Ferdinand II. – totiž pojistil na zabavené Polné půjčku Jaroslavu hraběti Bořitovi z Martinic, v květnu roku 1618 defenestrovanému místodržícímu. Ironií osudu se tak Bořitové z Martinic pomstili *ex post* Žejdlicům ze Šenfeldu za spory, které vznikly mezi otcem Jaroslava Bořity z Martinic Janem a otcem Hertvíka Žejdlice ze Šenfeldu v polovině 70. let 16. století v otázce příslušnosti vesnic Rynholec (dnes okres Rakovník) a Honice (dnes místní část Stochova, okres Kladno) v otázce příslušnosti obou jmenovaných lokalit ke stochovskému kostelu (záduší). Jaroslav Bořita z Martinic pravděpodobně počítal s tím, že mu za půjčku na válečné účely zapíše císař a král Ferdinand II. Polnou do dědičného vlastnictví. Česká komora však rozhodla, že mu půjčka bude pojiš-

---

8 K této smlouvě Jindřich Ladislav BARVÍŘ, *Děje města Chocně*, Náměští u Brna (!) 1886, s. 36-39.

9 Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA (ed. Antonín Rezek), *Paměti I*, s. 314.

10 M. DAČICKÝ (ed. A. Rezek), *Paměti I*, s. 319.

11 J. L. BARVÍŘ, *Děje města Chocně*, s. 38-39.

těna na jiném panství, protože o Polnou projevil eminentní zájem František kardinál z Dietrichštejna,<sup>12</sup> v jehož rodě pak Polná zůstala až do vymření v 19. století. V listopadu 1622 se Jaroslav Bořita musel z nařízení pražských úředníků postarat na Polné o pohřeb zesnulého Rudolfa Žejdlice, který byl na Polnou převezen: „*Rudolfa Zeydlicze mrtvé tělo tam zůstávající [tj. v Polné], který se za živobytí svého té ohavné rebellie nemálo také oučiasna učinil, beze všelijakého hluku (...) do kostela farního tu v městě Polný [donést] (...) a oberouce v témž kostele někde místo příhodné, v něm je zazditi dali*“.<sup>13</sup> V souvislosti s příchodem Dietrichštejnů na Polnou pak měl Jaroslav Bořita z Martinic zajistit kontrolu účtů, vyplacení žejdlicovských služebníků a předat Polnou pověřencům kardinála-biskupa olomouckého.

Bylo by však velkou chybou omezovat přítomnost rodu Žejdliců v českých zemích pouze na osobu Hertvíka Žejdlice a jeho potomků. Výše je naznačena existence dalších členů rodu Žejdliců (v pasáži o poslední vůli Rudolfa Žejdlice z roku 1617). Z nich je nutné zevrubněji zmínit především Ladislava Žejdlice ze Šenfeldu, který byl nejspíš také dalším z poručníků určených v závěti už panem Hertvíkem (ve stížnosti z roku 1603 jej však Markéta Žejdlicová z Hustířan výslovně neuvádí). Ten během svého života působil jako císařův osobní číšník (tj. „*mundšenk*“), rada, hejtman Litoměřického kraje a zemský sudí. Dodnes známá je však hlavně jeho rozsáhlá knihovna, kterou shromáždil na zámku v Encovanech, a kterou po roce 1620 získali jako konfiskát Lobkovicové. V roce 1607 byl povýšen do panského stavu.<sup>14</sup>

Polensko-chocenská Žejdlicová ze Šenfeldu dosáhli zejména díky agilnosti Hertvíka Žejdlice ze Šenfeldu, jeho službám panovníkovi, zemi a kontaktům na nejvýznamnější představitele české předbělohorské aristokracie závrtného společenského a ekonomického vzestupu. O to rychlejší a tragičtější pak byl pád posledního z nich – Rudolfa († 1622).

---

12 Národní archiv v Praze, Stará manipulace, inv. č. 4181, č. kartonu 2598, signatura Z 27/41 (11. 11. 1622).

13 Tamtéž.

14 K osobě Ladislava Žejdlice Alena RICHTEROVÁ, *Praha v psaných novinách na počátku 17. století*, in: Národnostní skupiny, menšiny a cizinci ve městech. Praha – město zpráv a zpravodajství (= Documenta Pragensia XIX), Praha 2001, s. 225-232 (zde odkazy na další literaturu); dále k jeho humanistické knihovně Jaroslava KAŠPAROVÁ, *Knihovna humanisty Ladislava Zejdlice ze Šenfeldu*, Miscellanea 7, 1990 (vyšlo 1991), č. 1, s. 107-137 a TÁŽ, *K dalším zjištěným tiskům z knihovny Ladislava Zejdlice ze Šenfeldu*, Miscellanea 6, č. 1-2, 1990 (vyšlo 1991), s. 309-315.

## Čestní občané města Polné

V roce 1850 se v Polné uskutečnily 27. července první konstituční volby do městského zastupitelstva. Z voleb vzešla městská rada a starostou byl zvolen lékárník Vojtěch Sies. Zastupitelstvo a městská rada se staly právně uznanou samosprávou, ale jejich pravomoc byla zpočátku omezována. Zcela rozhodovat o jmění obce, výběru daní atp., mohly obce až od roku 1852. V tomto roce již rozhodovalo obecní zastupitelstvo i o udělování čestného občanství města Polné. František Pojmon v publikaci *Polná, popis dějepisný, místopisný a statistický* pro takto poctěné občany v jejich prvním seznamu užívá termín "čestní občané města Polné".

V průběhu druhé poloviny 19. století udělilo polenské zastupitelstvo čestné občanství města celkem patnácti občanům. K prvnímu udělení tohoto občanství města došlo v roce 1852. Mezi čtyřmi prvními, kterým bylo udělení čestného občanství obecním zastupitelstvem 29. října schváleno, byli katoličtí kněží, kteří po určitou dobu působili v Polné. Byli to:

**P. Václav Michal Pešina** (1782-1859), který byl v letech 1807-1814 kaplanem a katechetou na polenské škole a od roku 1852 infulovaným kanovníkem u sv. Víta v Praze. Organizoval jednotu pro jeho dostavění.

**P. František Pojmon** (1817-1902), polenský rodák, kaplan a katecheta u sv. Tomáše v Brně. Obrozenecký kněz, spisovatel, překladatel, redaktor, regionální historik, zastánce slovanské vzájemnosti. Velký mecenáš Polné, kde od roku 1888 trvale žil až do své smrti (1902).

**P. Josef Seidl**, kaplan a katecheta hlavní školy polenské. Zemřel jako farář v Pouchově u Hradce Králové.

**P. František Ninger**, rodák z Chotěboře, kaplan a katecheta hlavní školy polenské, zemřel v roce 1880.

V roce 1861 městské zastupitelstvo udělovalo čestné občanství města Polné významným osobnostem veřejného a politického života, kterým byli poctěni:

**František Palacký** (1798-1876), český historik, organizátor politického a kulturního života. V obsáhlém díle *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* zpracoval události od nejstarších dob do roku 1526.

**František Ladislav Rieger** (1808-1903), český politik, právník, ekonom, v letech 1848-1849 poslanec ústavodárného sněmu, 1861-1871 a 1878-1893

poslanec českého sněmu, od roku 1897 člen panské sněmovny. Mluví české národní strany, od roku 1863 s Františkem Palackým vůdčí představitel staročechů.

**JUDr. Karel Klauďy** (1822-1894), zemský poslanec, purkmistr měst pražských.

**JUDr. Franciszek Smolka** (1810-1899), poslanec říšský za Lvov.

V roce 1865 obecní zastupitelstvo projednalo a schválilo udělit čestné občanství těmto osobnostem:

Hrabě **Richard Belcredi** (1823-1902), předseda rakouské vlády. Čestné občanství převzal dne 5. září ve Vídni od starosty Antonína Pittnera za pomoc občanům postiženým při velkém požáru Polné v roce 1863.

V roce 1872 byl za zásluhy o město jmenován čestným měšťanem Polné **Antonín Schmidt** (1820-1897), notář, vlastenec, kulturní a osvětový činitel, zakladatel spolku Čtenářská beseda (později Měšťanská beseda), spoluzakladatel a první předseda polenského pěveckého spolku Čestmír, člen městské rady a první zástupce starosty. V roce 1867 kandidoval a byl zvolen za poslance do zemského sněmu. V roce 1871 odešel z Polné do Nového Města nad Metují.

V roce 1873 byl jmenován čestným občanem města polenský rodák **Antonín Klusáček** (1817-1898), učitel, všestranný kulturní pracovník. Učil v Polné a krátce v Praze, kde si doplnil pedagogické znalosti. Výuku na hlavní škole v Polné rozšířil o základy biologie, fyziky a chemie, zasloužil se o vybudování a vybavení tělocvičny při polenské škole. Výborný hudebník, spoluzakladatel pěveckého spolku Čestmír, propagátor ochotnického divadla, jeden z prvních fotografů. Pro svou vlasteneckou činnost byl z trestu hejtmanem Ignácem Stifterem v roce 1877 přeložen do Škrdlovic, kde ve své činnosti pokračoval. Do rodného města se vrátil až v roce 1889 a opět se věnoval ochotnickému divadlu, pro které psal a z němčiny překládal divadelní hry.

V roce 1876 zastupitelstvo projednalo a 16. ledna schválilo, aby **Ferdinand Voith**, Freiherr von Sterber (1812-1882), krajský hejtman v Čáslavi, byl jmenován čestným měšťanem města Polné za pomoc městu po velkém ohni r. 1863.

V roce 1882 byli jmenováni čestnými občany polenští rodáci – bratři Varhánkové. **Karel Varhánek** (1829-1900), podnikatel a mecenáš. Po vyučení knihkupcem odešel v roce 1847 do Vídně, kde navštěvoval polytechnický

ústav a ještě jako obchodní příručí se naučil několika cizím jazykům. V roce 1858 založil ve Vídni lahůdkářský obchod. V následujících letech úspěšně podnikal v tuzemském i zahraničním obchodu a potravinářském průmyslu – výroba sýrů a konzervace ryb. Vlastnil několik továren na mnoha místech Rakouska-Uherska. Na potravinářských výstavách v Evropě získal četná ocenění. Za zásluhy o rozvoj rakouského průmyslu byl císařem Františkem Josefem I. povýšen do rytířského stavu. S rodnou Polnou a starostou Antonínem Pittnerem byl v trvalém kontaktu, často město navštěvoval. V roce 1885 financoval stavbu opatrovny pro malé děti a sirotky, pro kterou založil nadaci s vkladem 20 tisíc zlatých. V roce 1897 daroval městu svůj rodný dům na Husově náměstí pro účely radnice. Ve Vídni podporoval českou menšinu, zejména ve školství a spolkové činnosti. Pohřben je v rodné hrobce na polenském Kateřinově. V Polné je po něm pojmenována ulice a budova "sirotčince" – dodnes známá jako Varhánkův ústav.

**Jan Varhánek** zdědil po svém bratru továrny na výrobu sýrů na Moravě a na Slovensku. Ani on na rodné město nezapomněl a věnoval mu rybník, který nese jeho jméno.

V roce 1888 bylo uděleno čestné občanství za 40 let činnosti v polenském školství **Ignáci Spinarovi** (1816-1896). Tento aktivní pedagog, původem rodák z Příbyslavi, byl od roku 1840 učitelem na hlavní škole v Polné, od roku 1849 do odchodu na penzi v roce 1884 byl zde ředitelem školy. Zajímal se o hospodářský vzestup regionu, byl členem různých hospodářsky orientovaných spolků, publikoval v odborných a pedagogických časopisech... V několika publikacích zaznamenal vývoj polenského školství. Ministerstvo kultury a vyučování mu v roce 1868 udělilo diplom za školní expozici na světové výstavě v Paříži. Výborný hudebník, od roku 1849 ředitel polenského kůru. Napsal dvě učebnice němčiny, vydané jihlavským tiskařem Johanem Ripplem v roce 1853. Spinar byl posledním občanem, kterému bylo uděleno čestné občanství Polné v 19. století. Dalších téměř 30 let se této cti nikomu od polenských zastupitelů nedostalo. Nenašli se vhodní kandidáti.

V roce 1916 – v průběhu první světové války – jmenovali čestným občanem **Václava Pojmanna** (1849-1925), polenského rodáka, významného podnikatele a mecenáše města. Po vyučení kupcem si Pojmann doplnil vzdělání na pražské obchodní škole, postupně vystřídal několik povolání i ve Vídni. Po návratu do rodného města si pronajal a později koupil škro-



bárnu v Polné. V roce 1913 se stal jedním ze zakládajících členů akciové společnosti Amylon, kde získal rozhodující postavení i značné jmění. Byl členem různých spolků, podporoval stranu mladočeskou, od roku 1866 byl členem obecního zastupitelstva, řadu let starostou místní obce. Finančně podporoval místní spolky, dary přispíval na chudé a sirotky ve Varhánkově ústavu. Po skončení první světové války koupil zdevastovaný areál polenského hradu a zámku a daroval ho TJ Sokol a Spolku městského muzea. Byl jmenován čestným starostou Sokola, okrašlovacího spolku Viktorin a Spolku městského muzea. Podporoval Nadaci Varhánkova ústavu. Obnovená vycházková cesta v lesích Boru a Obecniku nese jméno "Pojmannova stezka".

Mnoho měst a obcí v období první republiky udělovalo čestná občanství významným osobnostem politického života za zásluhy o vznik samostatného československého státu v zahraničním a domácím odboji. Městské zastupitelstvo v Polné udělilo 12. listopadu 1918 čestné občanství města Polné politikům:

**T. G. Masarykovi** (1850-1937), prezidentu Československé republiky v letech 1918-1935.

**Edvardu Benešovi** (1884-1948), ministru zahraničních věcí 1918-1935, prezidentu Československé republiky 1935-1938 a znovu 1945-1948. V období nacistické okupace za Protektorátu Čechy a Morava musela městská rada v Polné na základě přípisu Okresního úřadu v Německém Brodě Benešovo čestné občanství, které mu Polenští udělili 17. prosince 1918, zrušit. Stalo se tak 28. prosince 1939. Po skončení druhé světové války bylo za podíl na osvobození a obnově vlasti čestné občanství prezidentu republiky Edvardu Benešovi v roce 1946 obnoveno. Stejným titulem poctil tehdejší Národní výbor v Polné Prokopa Drtinu a Klementa Gottwalda. Mezi dalšími politiky, oceněnými obecním zastupitelstvem 12. listopadu 1918, byli:

**Gustav Habrman** (1864-1932), sociálnědemokratický politik, člen Národního výboru – celonárodního politického orgánu vzniklého 13. července 1918, v letech 1918-1920 ministr školství, 1921-1925 ministr sociální péče.

**František Staněk** (1867-1936), člen domácího odboje a rovněž člen Národního výboru v čele s dr. Karlem Kramářem.

**Alois Jirásek** (1851-1930), spisovatel.

V období od roku 1919 do roku 1946 obecní zastupitelstvo čestný titul města Polné neudělovalo.

Po skončení druhé světové války, jak je výše uvedeno, obnovila rada Místního národního výboru v Polné čestné občanství dr. Edvardu Benešovi a rozhodla udělit tento titul:

**Prokopu Drtinovi** (1900-1980), ministru spravedlnosti ČSR. Byl to blízký spolupracovník prezidenta Beneše. Komentátor českého vysílání z Londýna pod pseudonymem Pavel Svatý, po válce člen předsednictva národně socialistické strany. V únoru 1948 podal demisi na protest proti politice KSČ, pokusil se o sebevraždu, v roce 1948 zatčen a do roku 1960 vězněn. V roce 1948 mu rada Místního národního výboru v Polné čestné občanství udělené v roce 1946 zrušila.

Čestným občanem Polné, jak již bylo výše rovněž uvedeno, byl od roku 1946 **Klement Gottwald** (1896-1953), generální tajemník KSČ a předseda vlády ČSR 1946-1948, předseda KSČ a prezident republiky 1948-1953. Na základě oznámení ONV Havlíčkův Brod Místnímu národnímu výboru v Polné vůli ÚAV NF udělit prezidentu republiky k jeho 52. narozeninám čestné občanství ve všech obcích ČSR byl na základě úředního pokynu Gottwald poctěn v Polné tímto titulem 21. listopadu 1948 podruhé.

Udělování a rušení čestného občanství poplatné době, kterému se zastupitelé ze známých příčin v případě Edvarda Beneše a Prokopa Drtiny podřídili, nebylo vždy jednoznačnou vůlí polenských občanů. Mohl to být jeden z důvodů, proč po těchto zkušenostech zastupitelé města v dalších letech minulého století od udělování čestného občanství upustili.

Koncem roku 1999 bylo zastupitelstvem schváleno každoroční udělování tzv. "Čestných cen". Počátkem roku 2000 byla jako prvnímu udělena Čestná cena města Polné regionálnímu historikovi, muzejníku a ornitologovi Bohuslavu Hladíkovi.

### **Prameny a literatura:**

Kolektiv autorů: *Polná 1242-1992*

*Malá encyklopedie A-Ž*, 1999

Pamětní knihy města Polné 1914-1935, 1935-1947, 1947-1951

Pojmon, F.: *Polná, popis dějepisný, místopisný a statistický*, 1897

Prchal, J.: *Biografický slovník Polenska*, 2002

## Skutečně drahé muzeum?

V roce 2007 byly po více jak 43 letech vráceny muzejní sbírky zpět do vlastnictví města Polná a opět tak mohlo vzniknout samostatné Městské muzeum Polná. Tento příspěvek vznikl jako reakce na článek Lenky Pospíšilové „*Provoz muzea se Polné prodražil o statisíce korun*“, otištěný v Jihlavském deníku v úterý 8. 1. 2008 v rubrice Zprávy z Jihlavska.

Jsem přesvědčen, že nelze srovnávat výdaje bývalé **pobočky** Muzea Vysočiny Jihlava (dále MVJ) s výdaji nově vzniklé **samostatné** příspěvkové organizace, protože se jedná o jiný typ organizační jednotky. Čísla uváděná v tabulce na konci zmiňovaného článku jsou neúplná, zavádějící a naprosto zkreslují skutečnost. Mají-li mít čísla vypovídací hodnotu, pak je nutné připojit patřičný komentář, který Lenka Pospíšilová neposkytla. Proto je nutné blíže a přesněji vysvětlit provoz Městského muzea Polná (dále MMP) ve srovnání s předešlými roky, aby si nezávislý čtenář mohl udělat ucelený obrázek.

Lence Pospíšilové není zjevně známo, že zřizovací náklady prvního roku fungování jakékoliv instituce bývají vyšší než předpokládané. Bylo nezbytné zavést nové správní systémy, které doposud v muzeu v Polné nebyly, jako např. účetnictví. K navýšení rozpočtu dále přispěly jednorázové neplánované investice, jimž budu věnovat pozornost níže.

Autorce článku musím vytknout nepravdivou informaci z pátého odstavce článku: „*Více než milion od města ale nejsou jediné peníze, které polenské muzeum v loňském roce stálo.*“ Ve výdajích za rok 2007 (1696 tisíc) jsou zahrnuty i příjmy muzea (243 tisíc), což nejsou peníze od města, ale, zdůrazňuji, peníze vydělané muzeem. Dovolím si trochu počítat. Vezmeme-li náklady na provoz muzea a odečteme příjmy muzea (243 tis.), dotaci kraje (500 tis.), dar podnikatele Jindřicha Procházky (100 tis.), zjistíme, že muzeum město nestálo „*více než milion*“, ale méně než milion – 850 tisíc! Je smutné, že novináři, kteří mají výrazný podíl na utváření veřejného mínění, příliš nepřemýšlejí o obsahu svých článků.

V druhé řadě je potřeba osvětlit výdaje MVJ zveřejněné v článku Lenky Pospíšilové, které obsahují pouze tzv. **přímé náklady**, tedy mzdy a energie, a nikoliv režijní náklady (náklady na kancelářské potřeby, čistící a hygienické prostředky, chemické prostředky ke konzervaci exponátů, technické vybavení depozitářů a různé služby – jako např. upgrady počítačového softwaru, revize výtahů a elektrospotřebičů, požární ochrana apod.). Režijní náklady se v uváděných číslech neodrážejí, protože v MVJ bylo vedeno centrální účetnictví. V režijních nákladech není zahrnuta ani mzda technických pracovníků a čtyř ekonomů, kteří pracovali na ředitelství MVJ.

Nově vzniklá samostatná příspěvková organizace nezbytně potřebuje pro vedení účetní a zákonem stanovené agendy fundovaného ekonomy, což vyžaduje jisté finanční náklady. Podotýkám, že MMP hradilo mzdy tohoto zaměstnance ze svých příjmů, stejně jako mzdy průvodců najímaných v průběhu sezóny. Z příjmů muzea byl pokryt také plat uklízečky, na který se podařilo získat dotaci z Úřadu práce (v celkové výši  $\frac{2}{3}$  mzdových nákladů).

K navýšení platů zaměstnanců oproti předešlým letům nijak radikálně nedošlo, spíše naopak. Zaměstnancům MMP byl v roce 2007 stanoven plat podle zákonem stanovených tabulek, z nichž vycházelo v předešlých letech i MVJ. Zaměstnanci MMP pobírali v loňském roce pouze **základní tabulkové mzdy**, kdežto mzdy v případě bývalých zaměstnanců byly z tohoto pohledu navýšeny o různé odměny (osobní ohodnocení apod.).

Nelze srovnávat náklady na provoz muzea v letech 2006 a 2007, protože výdaje v roce 2006 výrazně snížila skutečnost, že jeden ze zaměstnanců byl dlouhodobě nemocen a pobíral nemocenské dávky, které hradí Okresní správa sociálního zabezpečení, čímž nebyl čerpán mzdový fond MVJ (úspora představovala cca 200 000 Kč)! Do nízkých výdajů se jistě promítla i skutečnost, že bylo zřejmé, že muzeum v Polné bude měnit zřizovatele. To byl pro MVJ důvod v maximální míře omezit výdaje pobočky v Polné! Právě podle nákladů za rok 2006 (které byly, jak jistě sami uznáte, zkeslené) se plánoval rozpočet muzea pro rok 2007, což zapříčinilo jeho dodatečné dofinancování.

### **„Dědictví“ po Muzeu Vysočiny Jihlava**

K vážnému problému došlo při vlastním převodu muzea pod město Polná. Zřejmě z neznalosti zákonných norem totiž nedošlo ke správnému předání počítačových databází nástupnické organizaci. Tyto databáze obsahují evidenci II. stupně zpracování sbírkových předmětů a pasportizační materiály týkající se průběhů a výsledků předchozích revizí provedených v letech 2005 a 2006. Navíc byly z počítačů vymazány programy (např. Demus, CES) nutné pro správu sbírek a dodržování zákona 122/2000 Sb. Řešení tohoto problému MVJ naprosto nezajímalo, ač bylo za situaci odpovědné. Nápravu situace se podařilo uskutečnit jen díky intervenci starosty města a hejtmána kraje Vysočina. Vracené databáze však nebyly správně zálohovány. S jejich zprovozněním nám musel vypomoci sám tvůrce programu ing. Lenhart z Moravského zemského muzea v Brně a ing. Lubomír Kerepecký (informatik MěÚ Polná), kteří problém řešili bez jakéhokoliv nároku na odměnu téměř měsíc.

V roce 2006 došlo k nainstalování nejcennějšího originálního nábytku do nejlhčí místnosti na hradě a nábytek zde byl ponechán i po ukončení sezóny, což zapříčinilo jeho poškození (stůl Vlasty Pittnerové a empírový prádelník s intarzií se téměř rozpadly). Tuto škodu je nyní Městské muzeum Polná nuceno

napravit nákladným restaurováním v řádech desetitisíců. Moje osobní zkušenost se sbírkovým fondem, který mi byl svěřen do správy, mě utvrzuje v přesvědčení, že MVJ téměř neinvestovalo do ošetření a konzervace sbírek a péči o sbírky se nevěnovala přílišná pozornost. Např. v expozici Staré školy bylo zjištěno rozsáhlé a pokročilé napadení sbírkových předmětů (veškeré dřevěné sbírkové předměty jako lavice, tabule, stojany apod.) dřevokazným hmyzem, které vyžadovalo okamžitý zásah, aby byl zastaven nevratný degradační proces. Pokud by muzeum ignorovalo tento stav, porušilo by zákon. Rozsáhlý konzervátorský zásah ve „Staré škole“ přinesl další neplánované výdaje navíc.

Při mém nástupu do muzea v únoru 2007 jsem se setkal se zastaralým technickým vybavením kanceláří a depozitářů (PC, vlhkoměry a další technika). Plnění úkolů vyplývajících ze zákona bylo s takovým vybavením a s problémy výše zmiňovanými velmi obtížné. Z tohoto důvodu bylo nutné doplnit vybavení muzea odpovídající výpočetní technikou a dalšími technickými pomůckami ke správnému fungování a sledování depozitárního režimu. Nutno připomenout, že se zaměstnancům muzea podařilo získat většinu technického vybavení (PC, tiskárny a software) z darů nebo svépomocí (využívání vlastních fotoaparátů pro vedení fotodokumentace), a až v druhé řadě koupí.

Na začátku roku bylo nezbytně nutné investovat do nákupu čistících a hygienických prostředků a chemikálií pro nejnужnější konzervaci. Kancelářské potřeby byly kryty celý rok z darů. Konzervátorské a restaurátorské zásahy byly kryty z finančních prostředků Spolku polenského muzea a z drobných finančních darů, např. 2000 Kč od dárců z Kanady.

Z článku Lenky Pospíšilové vyplývá, že muzeum nepatřičně utrácelo, což kategoricky odmítám. Z důvodu neúplnosti informací autorka článku poskytla veřejnosti naprosto zkreslenou skutečnost! Úplně opomenula zmínit velký podíl sponzorů, kteří věnovali muzeu vedle nezanedbatelných finančních a věcných darů, hlavně dary formou služeb. Velkou podporou pro muzeum byl statistický dar pana Jindřicha Procházky. Různou formou darů a služeb muzeum dále podporovali: BV Transport s.r.o., Mivokor s.r.o., SAPELI a.s., TKZ Polná s.r.o., vydavatelství LINDA, Spolek polenského muzea, členové Klubu Za historickou Polnou, Fotoklubu Polná, Sbor dobrovolných hasičů a jmenovitě dárci: Martin Bahounek, Vlastimil Částka, Mgr. Marie Fišerová, Miroslava Fišarová, Petr Holas, ing. Lubomír Kerepecký, Milada Kislingerová, František a Marie Machovi, Věra Málková, Jan Prchal, Jozef Repaský, Jakub Skočdopole, Ludmila Vomlelová, rodina Klusáčkova, Šťávova a další. Všem mnohokrát děkujeme a věříme v pokračující spolupráci.

Dary a služby od našich sponzorů a přátel lze odhadnout na cca 300 000 Kč. O této skutečnosti však v článku Lenky Pospíšilové nenajdeme jedinou zmín-

ku. Domnívám se, že nezvykle silnou podporu od sponzorů a široký zájem veřejnosti nám může závidět jakékoliv muzeum v ČR!

Věřím, že si obyvatelé Polné uvědomují, jaké bohatství převodem muzea získali. Vždyť se jedná o odkaz předků a kulturní dědictví v hodnotě mnoha set milionů korun, na které mohou být – vedle mnoha významných památek – patřičně hrdí. Je smutné, že někteří lidé místo aby byly hrdí na „své“ muzeum, které má jedny z nejbohatších muzejních sbírek na Vysočině, házejí raději muzeu „klacky pod nohy“.

Na závěr bych rád podotknul, že je podivné, jak autorka článku píše o muzeu a přitom si nezjistila údaje přímo na místě v polenském muzeu, kde by dostala nejpresnější informace.

(autor článku Mgr. Jindřich Korner je zástupcem ředitelky Městského muzea v Polné Marty Vomelové a správcem sbírek MM)

---

Jan Prchal

## Knihovník Gustav Vítek

Na stránky Jihlavských listů zařazuje redakce novin, vždy do pátečního vydání, již několik týdnů „seriál“ *Hledáme osobnosti našich obcí*. Je zřejmé, že tato pravidelná tisková řada se zabývá víceméně menšími obcemi; a je téměř jisté, že větší obce a města sem nebudou zařazeny. Přesto jsem zvažoval, koho bych já osobně v případě takového výběru navrhnul jako nejvýznamnější osobnost města Polná, a jaká kritéria bych při výběru vzal v úvahu. Uvědomil jsem si, že je to vlastně velmi těžké zvolit jednu jedinou významnou (nejvýznamnější?) osobnost 20. století pro naše město. Snažil jsem se stanovit si nějaká pravidla pro výběr. Nabyl jsem přesvědčení, že rozhodně by to měl být místní rodák; dále, že by se mělo jednat o člověka, který v Polné dlouho žil a působil. A nakonec, pokud by se přihlíželo k trvalému a stále využívanému kulturnímu dědictví, měla by to být osobnost, která svým odkazem ovlivnila většinu místních obyvatel, ale nejen je. Po složitém zvažování jsem nejprve dospěl k užšímu výběru: muzejník a regionální badatel Břetislav Rérych, knihovník a zakladatel loutkového divadla v Polné Gustav Vítek. Posléze jsem se přiklonil ke Gustavu Vítkovi; na rozdíl od Rérycha není v našem regionu tolik zmiňován a popularizován, jak by odpovídalo jeho odkazu. Zatímco o Břetislavu Rérychovi nalezneme v archívech a dostupných publikacích řadu životopisných statí a dokonce byla vydána samostatná biografie z pera jihlavského historika dr. Zdeňka Jaroše (*Břetislav Rérych, tvůrce polenského muzea*, Polná 2000, 76 stran), o Gustavu Vítkovi bylo vydáno jen několik krátkých článků

v Polenském zpravodaji a medailon v publikaci *Biografický slovník Polenska*. Z dosud vydaných statí a archivních dokladů o knihovníku Vítkovi si jen stručně připomeňme alespoň základní údaje.

**Gustav Vítek** se narodil 12. října 1886 v Polné, v rodině obchodníka – drogisty Augustina Vítka. Maminka byla dcerou polenského starosty a kronikáře Antonína Pittnera (1814-1897). Po vychození základní školy v Polné se ve Vídni, v Praze a částečně u otce vyučil obchodníkem – drogistou. V osmnácti letech dobrovolně vstoupil do zdravotní služby u c. k. rakouské armády. Po dvou letech byl za svou činnost povýšen do nejvyšší poddůstojnické hodnosti; stal se šikovatelem. Po úmrtí svého otce v roce 1906 byl tehdy dvacetiletý Gustav propuštěn z armády; vrátil se do Polné a jako jediný živitel rodiny převzal po otci obchod s koloniálním zbožím.

Gustav Vítek měl již od dětství extenzivní vztah k četbě a knihám. Zcela jistě byl ovlivněn prostředím, ve kterém vyrůstal. V majetku rodiny byla rozsáhlá knihovna; připomeňme si, že jeho dědeček Antonín Pittner byl zakladatelem první veřejné obrozenecké knihovny v Polné (1838), která v roce 1842 čítala již 230 svazků knih. V Pittnerově obchodě byl navíc knihkupecký koutek s nabídkou časopisů a vlasteneckých knih. Určitý vliv měla na Gustava Vítka také jeho teta, spisovatelka Vlasta Pittnerová – sestra jeho matky. Již po návratu do Polné r. 1906 zrála u něho myšlenka: založit ve městě knihovnu. V té době se stal členem a propagátorem bezvěrecké organizace Volná myšlenka (VM), založené původně r. 1880 v Bruselu (r. 1904 vznikla česká sekce v Praze). Spolu s dalšími několika ateisty založil v Polné místní sdružení VM. S touto činností úzce souviselo i pohřbívání žehem, pro což ale Vítek v Polné zpočátku nezískal podporu a pochopení. Nicméně na schůzi výboru místního sdružení české sekce VM, konané v Polné 26. listopadu 1910, bylo dohodnuto a schváleno založit pod záštitou Osvětového sboru pro Polnou a okolí veřejnou knihovnu, a to sloučením místních spolkových knihoven. Tři roky probíhalo jednání s četnými polenskými organizacemi, než získal Vítek předběžný souhlas alespoň několika pokrokovějších spolků.

Kolem roku 1910 se Vítek jako inspicient zapojil do divadelní činnosti místních ochotníků a pravidelně docházel i na schůzky Měšťanské besedy. To mohlo mít určitý význam při získávání větší podpory ve věci vzniku knihovny. A byla to právě Měšťanská beseda, založená v Polné již r. 1862, která předala Osvětovému sboru k dispozici celou svou knihovnu. (Měšťanská beseda měla od roku 1863 v I. patře měšťanského domu U Slovana na Husově náměstí k užívání velký společenský sál a dvě místnosti.) Jednu místnost U Slovana věnovala „Beseda“ pro účely knihovny a k dispozici dala i prosklené skříně a regály. Intenzivní

přípravy pro otevření knihovny zpomalilo vypuknutí I. světové války. Knihovna byla tak otevřena 1. listopadu 1914. U příležitosti 500. výročí úmrtí Jana Husa v roce 1915 dostala jméno „Husova“. Knihovníkem byl zvolen stávající knihovník Měšťanské besedy Vilém Müller. Po doplnění četnými svazky knih od několika dárců (včetně Gustava Vítka) nabídla Husova knihovna při svém slavnostním otevření prvním čtenářům 1145 titulů.



Gustav Vitek, Košice 1915



v Husově knihovně, kol. r. 1930

Na podzim roku 1914 narukoval Gustav Vitek do rakouské armády a až do roku 1918 působil jako poddůstojník-úředník v úradovně posádkové nemocnice v Košicích. S rodiči a přáteli vedl v té době čilou korespondenci. Z písemných zpráv je patrné, s jakým zájmem sledoval činnost Husovy knihovny, přestože se tato po dobu války omezila pouze na půjčování knih.

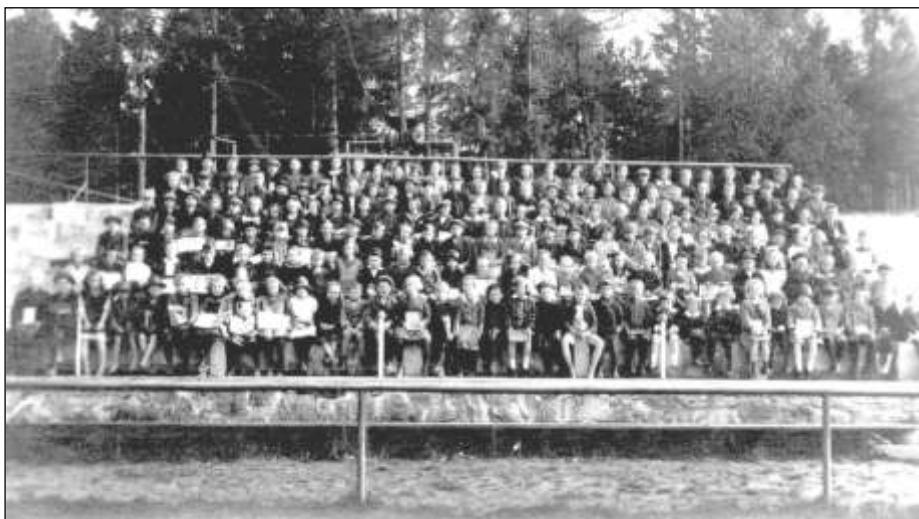
Po skončení války a návratu do Polné se Vitek ihned zapojil do knihovnické a spolkové činnosti. Stal se členem okrašlovacího spolku Viktorin a TJ Sokol Polná, kde byl od března r. 1920 členem vzdělávacího sboru. V rodinném domě zvelebil obchod s drogistickým zbožím, nabídku zboží rozšířil a nad obchod umístil poutače: „Obchod koloni-



ální, špecerejní a smíšený“, „Obchod materiální barvami a jedy“, „Výčepna lihovin“, „Noviny, dopisnice, minerální vody“, „Prodej tabáku“. Do výkladních skříní pravidelně umísťoval plakáty zvoucí na různé kulturní akce ve městě včetně nabídek filmů místního biografu. Získal si tak záhy širokou klientelu. V průběhu dvacátých let vydal v tisícových nákladech přes 20 oficiálních fotopohlednic s motivy Polné, které šly v jeho obchodě velmi dobře na odbyt. V roce 1921 rozšířil a posléze znovu provozoval plovárnu, vybudovanou svým otcem Augustinem Vítkem již v roce 1896 na pozemku u rybníka Peklo; místo s kuželníkem, volejbalovým hřištěm, půjčovnou loděk, kabinami a bufetem se stalo vyhledávaným zejména v letním období po dobu téměř 40 let. Jako člen TJ Sokol Polná umožnil a pomohl zorganizovat na plovárně 30. července 1921 velké plavecké závody, kterých se zúčastnili i přespolní sportovci. Hrál se zde i vodní pólo. Nebývalá sportovní akce se stala velkou společenskou událostí. Dodejme, že plavecké závody se zde konaly v následujících dvaceti letech ještě několikrát.

Po rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku Československa se otevřely nové možnosti pro činnost celé řady stávajících spolků i nově vznikajících organizací a sdružení. Pro vývoj Husovy knihovny bylo důležité období od října 1918 do konce roku 1921. Gustav Vítek začal po návratu z Košic ihned organizovat a uplatňovat řadu změn. Dosavadní pracovníky knihovny doplnili noví, byly získány finanční prostředky na opravu a převázání opotřebovaných knih a rovněž na nákup nových titulů. Vítek si záhy získal podporu čelných představitelů města a inicioval založení knihovní rady města Polné; ta byla zastupitelstvem schválena. Do čela knihovní rady, složené ze zástupců města, měšťanů a Okresního osvětového sboru, byl 12. dubna 1921 zvolen starosta města František Salášek, což mělo pro další vývoj knihovny velký význam. Po dalších jednáních, která Vítek vyvolal, koncem roku 1921 převedly svůj knihovní fond do Husovy knihovny i ostatní polenské spolky – TJ Sokol, Hospodářský spolek, Národní jednota pošumavská, sdružení Volné myšlenky, Okresní osvětový sbor ad.

Pod Vítkovým vedením se počet knih v Husově knihovně postupně rozrůstal (1914 – 1145, 1921 – 5000, 1927 – 8000, 1930 – 10 000, 1933 – 13 000, 1940 – 16 500 svazků /počty jsou zaokrouhleny/). Knihovna byla posléze v roce 1922 přemístěna do dvou místností v prvním poschodí městského „Stuartovského“ domu čp. 9 na Sezimově náměstí, kde získala větší vyhovující prostory. O rok později zde bylo zřízeno dětské oddělení.



Dětský den knihy na sokolském cvičišti v zámku (1926)

Aby si Vítek získal a vychovával čtenáře od útlého věku, organizoval každý rok tzv. Dětský den knihy. Setkání s malými čtenáři probíhala na různých místech (v samotné knihovně, v sále U Slovana, masovější dokonce na sokolském cvičišti). Program na takovém čtenářském mítinku býval bohatý; od různých soutěží, přes stánkový prodej, kulturní vložky až po odměňování nejlepších čtenářů knihou. Dětským čtenářům bylo umožněno půjčování knih v Husově knihovně zdarma.

Za Vítkova vedení byla polenská Husova knihovna velmi dobře hodnocena na knihovnických sjezdech. Na mezinárodním sjezdu a knihovnické výstavě v Praze, konané ve sletových dnech 28. června až 10. července roku 1926, získala expozice Husovy knihovny dokonce 1. cenu. V *Knize zápisů* polenské Knihovny rady je k tomu ze dne 27. července 1926 tento zajímavý záznam: „...expozice naše vzbudila v Praze živý zájem odborníků a zvláště p. presidenta T. G. Masaryka i jiných...“ Expozice byla poté s úspěchem předvedena v Čáslavi i v Polné v prostorách Husovy knihovny.

V roce 1929 věnovala městská rada knihovně již celé patro „Stuartovského“ domu. O rozšíření a přestavbu horní části domu Vítek usiloval dva roky. Po přestěhování nájemníků ze zbývajících bytů, sousedících s prostorami knihovny, probíhala rekonstrukce místností a reorganizace knihovny téměř rok bez přerušení služby čtenářům. Je třeba zdůraznit, že ve snaze chod knihovny nejen udržet, ale množství titulů a nabídku služeb i rozšířit, hledal Vítek spolu s Knihovnou radou i členy Kroužku

čtenářů neustále také finanční podporu i materiální pomoc u města, soukromých podnikatelů a správních orgánů včetně ministerstva školství. Přínosem pro knihovnu bylo i pořádání veřejných sbírek na zakoupení nových knih, výstav dětských knih nebo tzv. „květinového korza“... Osvědčil se i Vítkův návrh na zřízení zvláštního oddělení novinek, kde byl poplatek za výpůjčku titulu vyšší.



Pracovníci a příznivci Husovy knihovny s dětskými čtenáři před budovou Husovy knihovny; Gustav Vítek v horní řadě uprostřed (před r. 1930)

Na přelomu let 1930 a 1931 zavedl správce knihovny Gustav Vítek jako první v republice nový systém výpůjček – umožnil čtenáři přístup k regálům a volný výběr knih. Poměrně bohatá dochovaná korespondence v pozůstalosti Václava Fišara dokládá, s jakým citlivým přístupem Vítek připravoval tuto důležitou organizační změnu. Formou dopisů oslovil před realizací svého úmyslu řadu knihovníků v Čechách a na Moravě, kde je žádal o názor na tento zcela revoluční systém výpůjček. Z odpovědí vyplývá, že ne zcela všichni činitelé knihoven i z větších měst byli tomuto způsobu nakloněni; někteří Vítku dokonce varovali a odrazovali (zcizení knih, chaos v uspořádání regálů atp.). Naproti tomu byli mnozí knihovníci myšlenkou nadšeni a žádali Vítku o poskytnutí informací, jak se příp. zavedený systém po čase osvědčí. Tento přístup je důkazem velké zodpovědnosti, ale také skromnosti Gustava Vítku, který neprosazoval svůj úmysl za každou cenu, ale hledal radu i názo-

rovou shodu. Na svou dobu odvážné a nezvyklé řešení našlo brzy u čtenářů velmi kladný ohlas a zjednodušilo práci v knihovně.

Postupem času se Vítkem zavedený nový systém výpůjček tak výrazně osvědčil, že byl v průběhu 30. let přebírán a zaváděn i dalšími knihovnamí. Několik knihovníků dokonce přijelo do Polné na krátkou „praxi“, aby se s tímto způsobem výpůjček seznámili přímo na místě.

Nesmím zapomenout ani na to, že Vítek byl zakladatelem Kroužku přátel četby a knihovny s působností v Polné. Do kroužku po čase docházelo několik desítek členů. Ti vypomáhali při reorganizacích, přípravě „Dne knihy“ a dalších kulturních akcích a přednáškách, jakých Husova knihovna pořádala bezpočet. Při šíření čs. rozhlasu ve 20. letech byla Husova knihovna díky Vítkovi již koncem roku 1926 mezi prvními držiteli licence. Po zřízení tzv. „radiové posluchárny“ v čítárně začali do knihovny kromě čtenářů docházet i četní zvědaví posluchači „radia“. Mnozí z nich se tak stali i čtenáři. Čtyři dny v týdnu pro poslech dospělých byly odděleny od pořadů pro děti.

Od roku 1926 působilo zásluhou Vítky při Husově knihovně loutkové divadlo. Scéna, na níž dřevěné loutky těšily i „děsily“ malé diváky, se zprvu nacházela v patře „Stuartovského“ domu na Sezimově náměstí. Již po svém založení Gustav Vítek vybavil divadlo kulisami, rekvizitami, světelnými a zvukovými efekty... Spolupracoval s kvalitními recitátory z řad místních ochotníků; v divadélku vypomáhali i členové Kroužku přátel četby. Od prvního představení až do své smrti byl Vítek loutkohercem a principálem. Hrál se dvakrát do měsíce, od podzimu do jara, většinou při plném hledišti.

Gustav Vítek rovněž publikoval. Je autorem brožury *25 let Husovy knihovny v Polné* (1940); v roce 1922 také uspořádal *Seznam knih Husovy knihovny v Polné* (150 s.), který vytiskla tiskárna Bedřicha Zapletala v Polné nákladem Husovy knihovny (podobný seznam byl vydán ještě v roce 1928). Byl také velkým filatelistou. Od roku 1920 byl členem Klubu filatelistů v Praze a od roku 1940 zakládajícím členem Klubu filatelistů pro Polnou a okolí. Sbírku známek převzal a doplňoval jeho syn Miloš, nadaný matematik.

O činnosti Gustava Vítky by se dala napsat kniha. Pro účely sborníku Polensko a pro zdůvodnění, proč jsem vybral právě jeho jako významnou osobnost, výše uvedené údaje, myslím, zcela postačí. Spíše si budu přát, že se v brzké době ujme tématu „Gustav Vítek“ nebo „Husova knihovna“ některý ze studentů pro svou diplomovou práci. Jsem přesvědčen, že by to byla velmi dobrá volba.

K dohledání archivních dokumentů o Gustavu Vítkovi, z nichž jsem načerpal informace, mně stačilo několik dnů. V archivu Klubu Za histo-

rickou Polnou je totiž o jeho činnosti uloženo několik rukopisů, které dosud nebyly publikovány, a také část jeho korespondence. Pro dokreslení významu Vítkovy činnosti nebude na škodu se s některými dokumenty ještě blíže seznámit, přestože se některé údaje v tomto článku objeví duplicitně.

První písemný záznam je řeč předsedy Knihovny rady Jaroslava Hlouň z 5. července 1944. Ten den byl v Husově knihovně v Polné slavnostně odhalen obraz s portrétem Gustava Vítky (text bez úprav):

*V předvečer jubilea založení naší knihovny přichází mezi nás její zakladatel a budovatel již jen jako obraz. Tichý, nemluvný, klidný. Ne jako před rokem a léty minulými v tento den, kdy býval veselý, překypující náměty a plány do budoucna, ale aby byl umístěn na čelném místě knihovny, odkud by si mohl přehlédnouti ovoce své nadlidské práce v plném uspokojení. Pohlíží v knihovnu a my vzpomínáme prvních počátků a potíží základů této knihovny i loutkového divadla. Kolik námahy a co sebezapření vyžadoval tento kulturní stánek jeho rodného města, to ví jen jeho nejbližší. A přece se nedal odraditi a přes všechny překážky dospěl první k cíli, neboť jeho knihovna (což on by nikdy neřekl, vždy to byla „naše knihovna“) byla poctěna první cenou na zemské výstavě, a jak řekl správce dr. Soukup, knihovna v Polné byla Mekkou všech knihovníků v Čechách. Není jedné knihy, které by neměl v ruce a nebyl seznámen s jejím obsahem. Nebyl jen výborným organizátorem, ale znamenitým vychovatelem těch, kteří po něm mají převzít vedení knihovny i loutkového divadla. Jako dobrý psycholog, znatel lidí, jejich předností i slabostí, zharmonizoval celý soubor knihovníků i loutkářů, sobě rozumějících pracovníků tak, že dnes všichni v jeho duchu směřují k jednomu a témuž cíli. Jako on chtí knihovnu a loutkové divadlo přivést k nejvyšší metě a na úroveň takovou, aby se nejen řadily ku knihovnám a podnikům větších měst, ale aby je i předešly. Když již cítil, jak mu ubývá sil, pln obav o milovanou knihovnu a loutkové divadlo, často si stěžoval, kdo v jeho krásném díle bude pokračovat. Ale protože dal dílu svému pevný základ i páteř, nemusel míti těchto starostí ani on ani my.*

*Knihovna a loutkové divadlo nerostly nijak překotně. Pan Vítek věděl, že co rychle roste, rychle hyne. Věděl, kdy včas zabrzdit, aby opět znovu se rozběhl k novým, originálním plánům a možnostem. A právě v tyto dny roku bývalo v knihovně jako v úle. Sbíhali se sem pracovníci od nejmenších až k nejstarším a jako do centrály přicházely sem knihy a dary. Zde se počítalo a třídilo. Byly to žně, kdy on, jako dobrý hospodář, s úsměvem a s uspokojením mohl říci: „Konám dílo dobré“. A řekl-li jsem, jak těžké byly začátky a neporozumění, tak*

znenáhla i ti, kteří viděli knihovnu jen v tmavých brýlích, zjihnuli a stali se jejími přáteli. Nejlépe je to vidět na příspěvcích pro knihovnu, jak rok od roku stoupaly. Ba ani v letech krize neklesly. Zvláštní péči a lásku věnoval pan Vítek literatuře dětské. V té době, kdy jsme pořádali výstavu dětské knihy, objevovaly se již příznaky jeho choroby. Ulehl, ale přes to přese vše musel jsem ho denně informovati o pokračování v práci. Proč se toto oddělení těšilo jeho zvláštní lásce? Jako dobrý psycholog věděl dobře, že zvyk je druhá přirozenost. Oblíbí-li si děcko knihu v mládí, kdy je přístupno jak k dobrému tak i zlému, a dostane-li do ruky jen knihu nejlepší (neboť pro dítě jen to nejlepší je dobré), má již dobrý základ pro dospělého čtenáře. V tomto oddělení může dítě nejen mnoho získat, ale i ztratit. Proto byl vždy tak opatrný při výběru dětských knih. Řekl jsem, že knihovna i loutkové divadlo mají pevný základ i páteř. Většina z nás se dobře pamatuje na jejich začátek. Knihovna besední, sokolská, Národní jednoty pošumavské a Sázavana konaly sice svoje úkoly a knihy z nich byly půjčovány, ale většinou jen členům, takže se nedostaly do rukou širšímu obecnstvu. Ale to chtěl právě pan Vítek. Chtěl knihovnu pro všechny obyvatele zdejšího města. Od nejmenších žáků obecních škol i ve věku předškolním. Od žáků škol středních, učňovských, odborných, po rolníky a řemeslníky, až po občany s akademickým vzděláním. To se mu podařilo. Bylo jeho přáním půjčovat knihy bezplatně, což také první léta činil, ale později přišel k tomu poznání, že je lepší dáti ji do rukou čtenářů za poplatek, třeba jen mírný. Stránka finanční byla bolavou částí knihovní organizace, hlavně v počátku. Přes všechnu obětavost a práci dobrovolnou bylo potřeba peněz na knihy, jich vazbu, otop atd. Příspěvky nestačily, ale i tu si věděl pan Vítek rady. Získaly se peníze z velké národní slavnosti, z inzertů atd. Knihovna umístěná v Besedě se tísnila, překázela ochotníkům, sálu U Slovana, a tak konečně po těžkých bojích přestěhována do domu Stuartové. Zde našla klidu a byla jakoby ve svém. Tím byl dán základ k jejímu trvalému rozvoji. Začalo se také s čítárnou, ale pro malou účast i málo časopisů musilo být od pěkné myšlenky upuštěno. Zato loutkové divadlo našlo zde sice malý stánek, který pro větší účast návštěvníků nestačí, ale těší se přízni jak malých, tak dospělých a koná svoji kulturní činnost za ochotné pomoci loutkářů více než dobře. O panu Vítkovi možno říci známé úsloví „Svíce lidem sloužící sama se ztravuje.“ Rozdával světlo a radost. Světlo vědění a umění, neboť nevědomost – bída duševní – je příčinou bídy hmotné. Té chtěl odpomoci. Rozdával radost malým i velkým. Sám i když cítil největší bolest, vždy s úsměvem na rtech těšil druhé. Radoval se z úspěchu, z radosti i štěstí druhých a cítil bolest z bolestí a neštěstí jiných. Toť byl předobrá člověk! Skláníme se

*s hlubokou úctou a vděčností před Vámi, zde před Vaším životním dílem s předsevzetím, že zůstaneme věrni Vašemu odkazu a s láskou a obětavostí budeme pokračovati tam, kde nit Vašeho žití byla přetržena. Čest budiž Vaši památce, pane Vítku!*

*Z druhého dokumentu – poznámek kronikářky Karoliny Tesařové, která si často potrpěla na květomluvu, vyjímám: „...všichni víme, jak to bylo s knihovnou za války. Žila, pracovala a rostla i pod ničivým tlakem nacistické nadvlády. A že opravdu žila, ne tedy živořila, jak tomu bylo na mnoha jiných místech, za to děkovat musíme všem jejím pracovníkům. Ti ji vedli obezřetně přes úskalí a zrádné hlubiny tak, jak její život a chod po dobu válečnou usměrňoval její zakladatel a tvůrce – p. Gustav Vítek. Nutno za to poděkovat však i všem jejím příznivcům a ochráncům vnějším, ba i čtenářům. Tito poslední nejlíp tu dokázali, že český člověk a česká kniha patříli k sobě vždy a všude, tedy i v době války. Ba v té tím více. Kniha byla našemu národu posilou v těžkých dobách staletí minulých, byla mu oporou i nyní... To co nám sem bylo postrkováno ze strany okupantů, respektive jejich nohsledů, pokud bylo nedobrou plevelí, nezanechalo v utěšené setbě Husovy knihovny nižádných zhoubných stop. S tím si již p. Vítek a druzí naši knihomolové věděli rady. Že jsme se v poslední době nescházeli k formálním schůzím a poradám knihovní rady, mělo své pozadí. Však víte! Tož byl chod knihovny řízen ze zákulisí, tiše. Vítkovic drogerie byla i po smrti p. G. Vítky centrem knihovní činnosti a po zasluženém otci vstoupil do popředí knihovny jeho syn - p. Miloš Vítek. Jsme mu za to vděční, stejně jako všem ostatním knihomolům, loutkohercům ad .*

*Gustav Vítek byl v Polné vskutku velmi oblíbený. Sokolský funkcionář a majitel továrny na kovové zboží v Polné Karel Sázauský, v letech 1933-1939 předseda Knihovní rady, o něm mj. napsal: „Gustav Vítek bude vždy vzorem občana, člověka, který dokazuje, že pochopil podstatu veškeré morálky, což jest láska k bližnímu. Po celý život rukou štědrrou rozséval lásku a získal pověst velkého lidumila a přítele lidu, vzorného občana a otce rodiny. K tomuto založení povahovému pojilo se velké přirozené nadání, bystrá inteligence, praktičnost ve všem, co vzal do rukou, neobyčejná průbojnost, kontrastující podivuhodně s neobyčejnou osobní skromností a nade vše – strhující idealismus.“*

*Přestože to byl hlavně Vítek, kdo se nejvíce zasloužil o vznik a rozkvět veřejné knihovny, sám o tom v roce 1922 skromně napsal: „Husova knihovna, tak jak se nám jeví dnes, jest výslednicí dlouholeté pilné práce sboru pracovníků. Sbor nebyl stále tůž. Mnozí rozloučili se navždy s námi, mnozí odešli za svým povoláním, mnozí odcházeli, aby s radostí vraceli se v době oddechu a přihlásili se ochotně k další práci.*

*Za odešlé získávání pracovníci noví. Přesahovalo by meze tohoto článku, abych je všechny jmenoval. Nemohu však, abych všem těm tichým, beznáročným spolupracovníkům nevyslovil za jejich činnost a za jejich podporu vroucí, upřímný dík a pevné přesvědčení, že jejich tichá, neviditelná a v pravém slova smyslu nezištná a obětavá práce oceněna a hodnocena bude všemi, kdož pochopení pro význam knihy a zvláště pro význam knihy české mají.“*

Gustav Vítek zemřel uprostřed své práce 5. prosince 1943 ve věku 57 let. Pohřben byl 8. prosince v Nymburce žehem, jak si výslovně přál. V textu parte, vydaném Knihovni radou se mj. píše: „*Město Polná ztrácí v něm nejlepšího ze svých synů, velkého lidumila, vzorného občana a Husova knihovna zaníceného šířitele lásky k české knize, které věnoval celý svůj život.*“ A do Knihy zápisů Knihovni rady jednatel uvedl: „*Gustav Vítek zbudoval městu Polné Husovu knihovnu, kulturní podnik jedinečné ceny. Zapsal se tím do dějin města i srdcí zdejších občanů. Vděk, úcta a láska provází jeho památku. Odkaz jeho je nám svatý, chceme jíti jeho stopou!*“ Vítkovy zásluhy o rozvoj českého knihovnictví uznala řada významných osobností české kultury; v rozhlase promluvil o jeho díle ve zvláštní relaci krajský zpravodaj Václav Zeman. Dne 5. července 1944 byla v Husově knihovně slavnostně odhalena podobizna Gustava Vítky, která zde visí dodnes. Ulice v Polné na Kateřinově, vedoucí v linii nad rybníkem Peklo (nad bývalou plovárnou), nese jeho jméno – Vítkova.

Gustav Vítek zcela jistě zakládal a provozoval veřejnou Husovu knihovnu pro všechny polenské občany; a za jeho života i později každý měl, a také i dnes má, možnost služeb knihovny využít. A nejen v tom, ale také např. v širší využití, je obrovský význam toho, co se mu podařilo založit a vybudovat. A potěšitelná je skutečnost, že ve Vítkově činnosti od roku 1970 excelentně pokračuje současná vedoucí Husovy knihovny Miluše Skočdoplová-Vítková – jeho vnučka.

### **Prameny a literatura:**

Archiv Klubu Za historickou Polnou

Archiv Jana Prchala

Knihy zápisů Knihovni rady v Polné 1921-1950

Pozůstalost Václava Fišara

Sázavský, K.: *Za Gustavem Vítkem*. Zvl. otisk z časopisu Českých knihovníků, XXIII., č. 1.

Skočdoplová, M.: *50 let loutkového divadla v Polné*, Polenský kulturní zpravodaj, č. č. 1/1977, s. 15-16.

Vítek, G.: *Úvod*, in: *Seznam knih Husovy knihovny v Polné*, Polná 1922.

Zemanová, K. – Fišarová, M.: *Gustav Vítek*, Polenský zpravodaj, č. 12/1993, s. 3.

***Za upřesnění a doplnění údajů děkuji Miluši Skočdoplové.***